

AMİSOS / AMISOS

Cilt/ Volume 6, Sayı/ Issue 11 (Aralık/ December 2021), ss./ pp. 220-239
ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230
DOI: 10.48122/amisos.996125

Özgün Makale / Original Article

Geliş Tarihi/ Received: 15. 09. 2021
Kabul Tarihi/ Accepted: 24. 11. 2021

HİTİT ÇİVİYAZILI BELGELERE GÖRE ^{LÚ/MUNUS}harwant- VE ^{LÚ/MUNUS}UMMEDA ÜZERİNE BAZI GÖZLEMLER

SOME OBSERVATIONS ON ^{LÚ/MUNUS}harwant- AND ^{LÚ/MUNUS}UMMEDA ACCORDING TO HITTITE CUNEIFORM DOCUMENTS

Zekiye Nihan KIRÇIL*

Öz

Bu çalışmada Hitit çiviyazılı belgelerde geçen ^{LÚ/MUNUS}harwant- ve ^{LÚ/MUNUS}UMMEDA'nın çeşitli görev ve işlevleri üzerinde durulmuştur. ^{LÚ/MUNUS}harwant- kelimesinin etimolojik açıklamalarından sonra bu görevlinin *hamena*-adamı, merhemli rahip, yaşlı adam (^{LÚ}ŠU.GI), saki, *tazelli*-rahibi, *iwant*-kadını, *palwatalla*-kadını ve çığırktan gibi çeşitli görevlilerle birlikte anıldığı görülmektedir. Hem Hititçe hem de Sumerce adlarıyla karşımıza çıkan bu görevlinin genel itibarıyla "bakıcı, bekçi, ev kadını, gardiyan, hemşire," gibi tanımlamalarla karşımıza çıktığı ve bu görevlinin *Hatti* kültürüne mensup olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hatti, Hitit, ^{LÚ/MUNUS}harwant-, ^{LÚ/MUNUS}UMMEDA, Hitit Kültünde Bir Görevli.

Abstract

This study emphasizes various duties and functions of ^{LÚ/MUNUS}harwant- and ^{LÚ/MUNUS}UMMEDA in Hittite cuneiform documents. After the etymological explanations of the word ^{LÚ/MUNUS}harwant-, it seen that this official was mentioned together with various officials such as the *hamena*-man, the anointed priest, the old man (^{LÚ}ŠU.GI), the cupbearer, the *tazelli*-priest, the *iwant*-woman, the

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Anabilim Dalı, Hititoloji Bölümü, Ankara/Türkiye. E-posta: nhn066@gmail.com ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-7214-9571>

palwatalla-woman, and the performer. It has been understood that this officer, who appears with both Hittite and Sumerian names, generally has definitions such as “caretaker, custodian, keeper, nurse, housewife”, as well as that this officer belongs to the Hatti cult.

Keywords: Hattian, Hittite, ^{LÚ/MUNUS}harwant-, ^{LÚ/MUNUS}UMMEDA, An Official in Hittite Cult.

Giriş

MÖ 2. binyılda Anadolu’da imparatorluk kuran ve başkenti Boğazköy olan Hititlerin bıraktığı çiviyazılı belgelerde çeşitli meslek adları yer almaktadır. Bu çalışmamızda ^{LÚ/MUNUS}harwant- ve ^{LÚ/MUNUS}UMMEDA yazımlarıyla Hitit çiviyazılı metinlerde tespit edilen bu görevliyi ana hatları ile irdelemek istiyoruz.

Boğazköy belgelerinde şimdiye kadar saptanan ^{LÚ/MUNUS}harwant-’ın geçtiği metin yerleri şunlardır:¹

Sg.N.	^{MUNUS} har-wa-an-za	KBo 16.49 öy.I 14’; KUB 33.60 öy.9; KUB 33.61 öy.7; KUB 33.63 öy.9 (^{MUNUS} har-wa-an-a ¹ -ši-iš); ² KBo 38.45+KBo 23.49+KBo 21.47+KBo 24.110 öy.II 8’
Sg.N.	^{LÚ} har-wa-an-za	Bo 3874 öy.I 4’
Sg.A.	^{MUNUS} har-wa-an-da-an	KBo 16.78 ay.IV 10
	^{MUNUS} ha-ru-wa-an-da-an	KUB 33.59 öy ² .II 6
	^{MUNUS?} har-wa ² -an-da-aš-ša-an	KUB 33.60 öy.6
Sg.G.	^{LÚ} har-wa-an-ta-aš-ša	KBo 22.205 5’
	^{MUNUS} har-wa-an-da(-aš)	KUB 33.63 ay ² .7
Pl.N.	^{MUNUS.MEŠ} har-wa-an-te-eš	KUB 35.72+KUB 35.35 ay.IV 6’

Boğazköy belgelerinde şimdiye kadar saptanan ^{MUNUS}UMMEDA’nın geçtiği metin yerleri ise şunlardır:³

Sg.N.	^{MUNUS} UMMEDA-z(a)	KBo 1.42 I 39; KBo12.85+VBoT 120+KUB 27.29 ay.III 39 (^{MUNUS} UMMEDA ^{DA} -za) ⁴
Sg.G.	^{MUNUS} UMMEDA-aš	KBo 26.94 ay.III 12’; KUB 24.8 III 12; KUB 33.60 ay.11’
	ŠA ^{MUNUS} UMMEDA	KUB 14.7 IV 13; KUB 36.51 ay.10
	^{MUNUS} UMMEDA	KBo 13.174 ay.1; KUB 7.1 ay.Kol.III 35’ (69); KUB 36.51 öy.9, 13; KUB 33.52 öy.II 11; KUB 33.56 ay.2; KUB 56.14 ay.IV 1

¹ Daddi 1982, 579; HED (H), 204-205. Aynı zamanda KBo 4.14 III 77 ^{LÚ}har-wa[- ve KBo 16.49(+KBo 17.100+KBo 47.81 ^{MUNUS}har-wa-an-]’da eklenmelidir.

² ^{MUNUS}har-wa-an-a-ši-iš etimolojik olarak analiz ettiğimizde ^{LÚ/MUNUS}harwanza’ya Sg.Nom.Comm. formdaki -ši enklitik şahıs zamiri eki eklendiğinde söz konusu kelimeyi Sg.Nom. formda değerlendirmenin uygun olacağını düşünmekteyiz. Aynı zamanda kelimenin diğer Sg.Nom. çekimlerine bakarak Hititli katibin -z harfini unuttuğu da açıkça görülmektedir.

³ Daddi 1982, 591-592.

⁴ Bkz: Haas - Wegner 1988, 140.

Diğer Yazımlar:

ÛMMEDA	KBo 5.7 ay.13, 42
LÚÛMMEDA	KBo 5.7 ay.23, 27, ay.3; KBo 30.155 I 15’; KUB 13.4 ii 31; KUB 20.25+KUB 10.78 öy.II 6’; ⁵ KUB 42.87 ay.IV 18’
LÚ.MEŞÛMMEDA	Bo 86/299 Kol.I 79; Bo 4140+KBo 27.10 5’; KUB 16.39 ii 34; KUB 29.40 ii 13

Kelime Hakkında Görüşler

Hitit çiviyazılı kaynaklarda çok sık geçmeyen hem LÚ hem de MUNUS determinatifleriyle karşımıza çıkan ^{LÚ/MUNUS}harwant- için “bekçi, gardiyan, bakıcı, hemşire, ev kadını” gibi karşılıklar verilmiştir.⁶ Bu kelimenin Sumerce karşılığı ÛMMEDA,⁷ Akadça karşılığı *TĀRĪTU(M)*,⁸ Eblaca karşılığı ise ME.DA’dır.⁹

^{LÚ/MUNUS}harwant-, har(k)-/hark-/harak- “tutmak, yakalamak, sahip olmak, malik olmak” fiilleri ve Hititçede sıfat yapımında kullanılan eklerden olan “-want-” suffiksi ile türetilmiş bir kelimedir. “-want-” suffiksi ise bir şeye sahip olmayı, kısaca mülkiyeti ifade etmek için kullanılmaktadır. Örnek olarak “*kartimmiya-*: öfkelenmek” fiilinden türetilen “*kartimmiyawant-*: öfkeli” veya “*ešhar-*: kan” isminden türetilen “*ešharwant-*: kanlı” vb. verilebilir.¹⁰ Laroche, -ant- suffikisiyle ÛMMEDA=*harwant-* eşitliğini teklif etmiş;¹¹ Daddi ise KUB 33.63 ay.7’de ^{MUNUS}har-wa-an-ta-aš-š(a) yazımını duplikat metin olan KUB 36.51 ay.10’da “*ŠA* ^{MUNUS}ÛMMEDA” şeklindeki geçişinden dolayı ^{LÚ/MUNUS}harwant- kelimesinin Sumerce karşılığı olarak ^{LÚ/MUNUS}ÛMMEDA eşitliğini vermiştir.¹² Ancak Hoffner, *Appu* mitolojisinde geçen ^{MUNUS}ÛMMEDA-aš-za okunuşundaki -aš ekinin Sg.Nom. formda olduğunu bildirmiştir. Kelimenin sonundaki -za ekini ise refleksiv partikel olarak ele alarak -aš ekinin isimden sıfat yapmaya yarayan -ant- suffiksi içinde değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir.¹³ Aynı zamanda *harwant-* kelimesinin Hititçede bulunmayan bir kelime olan *harwa*’dan türetilmeyeceğini düşünerek ^{LÚ/MUNUS}ÛMMEDA için teklif edilecek Hititçe kelimenin a- köklü bir isim olması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁴ Ancak “tutmak, yakalamak, sahip olmak, malik olmak” anlamlarındaki *hark-* fiiline ünsüzle başlayan bir kelime eklemek istendiğinde “-k-” ünsüzünün düştüğü görülmektedir. Örneğin, Presens Singular 1. tekil çekime göre *hark-* fiili “*harmi*” şekline dönüşerek “-k” ünsüzü düşmektedir. Bu bağlamda değerlendirecek olursak *harwant-* kelimesinin kökü “*hark-*” fiiline dayanmakta ve “-want” suffikisiyle söz konusu fiilden sıfat yapılmaktadır. Bilindiği üzere Sg.Nom. eki -š, sonu -t ile biten bir kelimeye eklendiğinde t+s sesleri z şekline dönüşmektedir. ^{LÚ/MUNUS}harwant- kelimesinin Sg.Nom. şekli *harwanza* olduğuna göre -want suffiksine eklenen Sg.Nom. eki -š Hitit yazı sisteminden dolayı bir önceki heceye uygunluğuna göre -za şekline dönüşerek *harwanza* formunu almaktadır.

⁵ Popko 1994, 306.

⁶ Daddi 1982, 579; HED (H), 204-205; Melchert 1994, 164; HHw, 45; Kloekhorst 2008, 304-305; Ünal 2016, 170a.

⁷ Daddi 1982, 469; HW, 299; HHw, 264; Ünal 2016, 563b; Weeden 2011, 326 vd.

⁸ HW, 299; Black - George - Postgate 2000, 399; CAD 18, 232.

⁹ Sjöberg 1996, 9-24 ve 23:2; Hasselbach 2012, 193-284, ve 260.

¹⁰ Dinçol 1970, 63; HED (H), 205.

¹¹ Laroche 1956, 421; Hoffner 1968, 200.

¹² Daddi 1982, 579.

¹³ Ayrıca bkz: Civil - Güterbock 1971, 134; Scheucher 2012, 515.

¹⁴ Bkz: Hoffner 1968, 200-201.

Hitit Çiviyazılı Belgelere Göre ^{LÚ/MUNUS}harwant- ve ^{LÚ/MUNUS}ÜMMEDA

^{LÚ/MUNUS}harwant- genel bağlamda bir kült görevlisi olarak ele alınırken Tanrıça *Hannahanna*¹⁵ ile ilintili olduğunda ise kesin olmamakla birlikte hemşire olarak düşünülmektedir.¹⁶ *ippiya-*, *ipy-*, *eppiya-*, *epya-* adının karşılığı olarak Yunancadaki “*ππα/İppa-Hippa*” düşünülmüştür. Tanrıça *ππα/İppa-Hippa* çalgısıyla vahşi hayvanları büyüleyen, ezgileriyle ölümü bile alt eden Yunan mitolojisindeki ozan *Orpheus*’un mitinde ortaya çıkan *Dionysos*’un hemşiresidir.¹⁷ *Hatti* kökenli koruyucu Tanrıça *Inara* mitosunda,¹⁸ Tanrıça *Hannahanna* ve Tanrı *Miyatanzipa*^{GIS}*ippiya-* bitkisiyle geçmekte ve bu mitosta ^{MUNUS}harwant-, Tanrıça *ππα/İppa-Hippa*’nın hemşirelik rolüyle eşitlenmek istenmektedir.¹⁹

Oldukça kırık olan Tanrıça *Inara* mitosunda *harwant*-kadını ile ilgili çok fazla bilgiye ne yazık ki sahip olamasak da diğer satırları göz önüne alarak *harwant*-kadının sığır ve koyunlarla ilgilendiği çıkarımını yapabiliriz.²⁰ KUB 16.39 numaralı MUŞEN *HURRI* falında ^{LÚ}ÜMMEDA’nın sığır ve koyunlarla bağlantı içinde olduğu da açıkça görülmektedir.

KUB 16.27(+)KUB 16.39(+)**KUB 22.11+KBo 58.90²¹****ii**

33 ...GU₄ ŠE-wa ku-in UDU ŠE-ya

34 [ku-in ku-e-a]z na-an-n[i-eš]-kir nu-wa ^{LÚ.MEŠ}ÜMMEDA Ú-UL ka-a

Tercüme**ii**

33 ... Besili sığır(ların) ve besili koyun(ların)

34 [her bi]ri d[evamlı olar]ak gittiler. Ve bekçiler burada değil(dirler).

Kikkuli Metninde at eğitim talimatına dair bilgilerin yer aldığı bölümde ^{LÚ}ÜMMEDA’nın bu sefer atlarla ilgilendiği görülmektedir. Hitit çiviyazılı belgelere göre ^{LÚ}ÜMMEDA ANŞE.KUR.RA “tavlacı, seyis, at bakıcısı, korucu” anlamlarına gelmektedir.²² Bu görevdeki kişilerin yaptığı işlemler sonucunda “baytar, veteriner” olduğu sonucu çıkarılabilmektedir.²³ Hitit çiviyazılı belgede bu görevlinin atlarla ilgili yaptığı işlemler ise şöyle anlatılmaktadır;²⁴

¹⁵ Bkz: Haas 1994, 433-436.

¹⁶ Bkz: HED (H), 204-205.

¹⁷ Bkz: HED (A-E-I), 378-379. Ayrıca bkz: Taylor 1824, 102 ve dn.85; 104; Hamlyn 1959, 181; Hamlyn 1963, 113; Taşlıkılıoğlu 1954, 46.

¹⁸ Tanrıça *Inara* mitosu için bkz: Laroche 1965, 87-96; Haas 1994, 437-438; Hoffner 1998, 30 vd.

¹⁹ Bkz: HED (A-E-I), 379.

²⁰ Bkz: CTH 366 - Tanrıça *Inara* mitosu. Laroche 1965, 87-96; Hoffner 1965, 30-32.

²¹ Transliterasyon ve tercüme için bkz: Monte 1975, 332-333.

²² Bkz: Sommer - Falkenstein 1938, 124 ve dn.5; Kammenhuber 1961, 33 ve dn.129; Daddi 1982, 19; Rüster - Neu 1989, 358/109; Ünal 2013a, 48; Tischler 2016, 264; Ünal 2016, 563b.

²³ Ünal 2013a, 49 ve dn.45.

²⁴ Metin için bkz: KUB 29.40 öy. ii 13-14; Ünal 2013a, 48 ve dn.44.

KUB 29.40²⁵**ii**13' *nu-za* LÚ.MEŠ'ÜMMEDA ANŠE.KUR.RA^{HLA} [QA-T]I^{HLA}-ŠU-NU *ú-i-te-ni-it ar-ra-an[-z]i*14' *nu ANŠE.KUR.RA^{HLA} PA-NI-E-ŠU-NU a-a[n-]ši-ya-an-zi nu-uš TÚG-it wa-aš-ša[-an-zi]***Tercüme****ii**

13' At bakıcıları [elle]rini suyla yıkar[la]r.

14' Atların yüzlerini s[il]erler. Ve (atların yüzlerini) bez ile örter[ler].

Oldukça kırık olan ve geç imparatorluk dönemine ait fragman metninde LÚ.MEŠ'ÜMMEDA ANŠE.KUR.RA'ların aşçı ve fırıncılarla birlikte at bakıcısı görevinde olduğu görülmektedir.

KBo 27.10²⁶4' [LÚ.]MEŠ' MUHALDIM^{TIM} LÚ.MEŠ' NINDA.DÙ.DÙ^{TIM}

5' [] LÚ.MEŠ' ÜMMEDA ANŠE.KUR.RA-ya-aš[-ša-an]?

Tercüme

4' [] aşçılar, fırıncılar,

5' [] at bakıcıları ve []

Arnuwanda-Ašmunikal çifti döneminde *Kuwatalla* adlı kadına yapılan arazi bağış belgesinde atlarla ilgilenen bir görevde karşımıza çıkan ÜMMEDA, incelediğimiz diğer Hititçe belgelerde LÚ ve MUNUS determinatifleri ile geçerken bu belgede (KBo 5.7 ay.3[?], 13, 42) bu görevlinin adı determinatifsiz olarak geçmektedir. (LÚ)ÜMMEDA'nın zanaatkar, deri işçisi, hizmetçi, *Hurri* gömleği imalatçısı (*Muliyā-ziti*), aşçı ve çamaşırıcı gibi görevlilerle birlikte anıldığı görülmektedir. Güney ve Batı bölgeler başta olmak üzere Hitit ülkesinin her yerinde kullanıldığı görülen “erkek, adam” anlamındaki “*ziti*” Luviceye ait bir ögedir ve değişik sosyal sınıftaki şahıslarca kullanılmıştır. Kent adından türetilen *Arinna-ziti* ve *hišūwa* bayramında tapınım gören^{HUR.SAG} *Muliyanta* ile bağlantı kurulması mümkün olan *Muliyā-ziti* adlarından yola çıkarak²⁷ LÚ.MEŠ' ÜMMEDA'ların Hitit imparatorluğunun güney bölgesinde görev yaptıkları anlaşılmaktadır.

²⁵ Transliterasyon ve tercüme için bkz: Kammenhuber 1961, 178; Starke 1990, 327.

²⁶ Fuscagni 2007, 66.

²⁷ del Monte - Tischler 1978, 275; Haas 1994, 867; Soysal 2019, 4, 9.

KBo 5.7²⁸**öy.**

23 [^mA-ri-in-na-zi-ti^r i^r i^rš^r [LÚ^UÜMM]EDA ANŞE.KUR.RA^{HLA} ^mA-x[]-u^rš ...

27 [LÚ^{MEŠ} GI^Š][TU]KUL I LÚ^UAŞGAB I LÚ^UÜMMEDA [ANŞE].KUR.RA^{HLA} LÚ^U MUNUS DUMU[]x[SAG.GÉME].ARAD^{MEŠ} ...

Tercüme**öy.**

23 []Ariⁿna-ziti, at bakıcısı, A...[...] ...

27 [za]naatkarlar, 1 deri işçisi, 1 [at] bakıcısı, adam(lar), kadın(lar) çocuk(lar), [...] ... [... hizmet]çiler ...

ay.

3 [É^mM]u-li-ia-zi-ti LÚ^UE-PI-IŞ^r TÚG.GÚ.É.A HUR-RI II LÚ^U ^{mr}Mu^r-I[i-ia-zi-ti-iš^r ^{m(LÚ)}ÜMMEDA ANŞE].KUR.RA^{HL[A]} ...

13 ŠU.NÍGIN XCI SAG.DU ŠÀ^{BA} VI^{GIŠ} TUKUL II LÚ^U MUHALDIM 'I LÚ^U ÁZLAG^r I LÚ^UE-PI-IŞ^r TÚG.GÚ.É.A HUR-RI I LÚ^UAŞGAB I ÜMMEDA ANŞE.KUR.RA^{HLA} ...

42 [(x+)] 'I 'ÜMMEDA ANŞE.KUR.RA^{HLA} LÚ^U MUNUS DUMU DUMU.MUNUS XV GU₄ XXII UDU^{HLA} II ANŞE.KUR.RA^{HLA} ŠA SAG.GÉME.ARAD^{MEŠ} XXII GU₄ É-ir(-)ša-ah-ha-na-aš ...

Tercüme**ay.**

3 [M]uliya-ziti['nin mülkü], Hurri gömleği imalatçısı, 2 adam, Muli[ya-ziti ve ... a]t [bakıcıları] ...

13 Toplam 91 kişi, bunlardan 6 zanaatkar, 2 aşçı, 1 çamaşırcı, 1 Hurri gömleği imalatçısı, 1 deri işçisi, 1 at bakıcısı ...

42 [...]1 at bakıcısı, adam(lar), kadın(lar), (erkek) çocuk (ve) kız çocuk(lar). Hizmetçilerin 15 sığırı, 22 koyunu, 2 atı, tımar hizmetine ait 22 sığır ...

IV. *Tuthaliya* ile *Tarhuntašša* ülkesinin kralı *Kurunta* arasında düzenlenen bronz tablette ise LÚ^U.MEŠÜMMEDA'ların *Tarhuntašša* bölgesinde bulunan *Ayara* kentinde²⁹ oldukları anlaşılmakta ve onların Hititçe metinlerde Pl.Gen. formunu doğrulanan “genç hayvan” anlamına gelen Luvice *nawila*-³⁰ kelimesiyle birlikte geçtikleri görülmektedir.

²⁸ Transliterasyon için bkz: Rüter - Wilhelm 2012, 232, 234, 238. Ayrıca bkz: CHD (L-N), 424; Özdemir 2018, 115, 118, 119, 121, 124, 125, 127, 128, 130.

²⁹ Kent için bkz: del Monte 1992, 1.

³⁰ Kelime için bkz: CHD (L-N), 424; Hoffner 1998, 298; Melchert 1993, 157; Ünal 2016, 370b.

Bo 86/299³¹**Kol.I**79^{URU} A-ya-ra-aš^{LÚ.MEŠ} ÜMMEDA <na-ú-i-la-aš**Tercüme****Kol.I**

79 Ayara'lı genç hayvanların bakıcıları

^{LÚ/MUNUS}ÜMMEDA, kült ve mitolojik metinlerde yer alan ve genellikle çocuk bakımıyla ilgili görevleri olan bir tapınak görevlisi olarak karşımıza çıkmaktadır. UM.ME(-DA), EME.DA, EMEDA yazımıyla da sözlüklerde geçen bu kelime “tapınakta görevli çocuk bakıcısı, hemşire” anlamına gelmektedir.³² Ayrıca ^DUM.ME.DA, Nin-MAR.KI'nın 13 çocuğundan bir tanesidir.³³ “Yaşlı kadın, hemşire, bilge veya yetenekli öğretmen” anlamlarındaki bu isim UM, UMU³⁴ ve “tutmak, korumak” anlamlarındaki fiil DA'nın birleşiminden oluşmuştur. Sıfat olan TARŪ, “sütten kesilen ancak çalışamayacak yaşta olan çocuklar”ı betimlemek için kullanılmıştır.³⁵ Sıfattan türetilen ve feminen formdaki Akadça kelime TĀRĪTU ise “emzirmeyen bebek bakıcısı, dadı, bakıcı” anlamlarına gelmektedir.³⁶

III.Hattušili ve Puduhepa'nın Arinna'nın Güneş Tanrıçasına yaptıkları dua metninde ^{MUNUS}ÜMMEDA “çocuk bakıcısı” göreviyle karşımıza çıkmaktadır. Hitit metinlerinde çocuk yetiştirme ve yeni doğan bebeğin anne ve babanın dizleri üzerine oturtulması ^{MUNUS}ÜMMEDA'nın görevleri arasında yer almaktadır.³⁷ Bir başka metne göre ^{MUNUS}ÜMMEDA tarafından bir çocuğun dizlere yerleştirildiği açıkça görülmektedir.³⁸ Ullikummi'nin Şarkısında³⁹ da Gulšeš ve DINGIR.MAH, ^{MUNUS}ÜMMEDA'nın görevini⁴⁰ yerine getirerek Kumarbi'nin dizleri üzerine Ullikummi'yi yerleştirmektedir.⁴¹

KUB 21.19+KUB 14.7+KBo52.17⁴²**IV**

11 ... ma-a-an UN-aš-pát

³¹ Transliterasyon ve tercüme için bkz: Otten 1988, 14, 15.

³² Bkz: Sallaberger 2006, 680.

³³ Bkz: Krebernik 2014, 331.

³⁴ UMU, UM için bkz: Halloran 2006, 19; DA için Halloran 2006, 9; ÜMMEDA için bkz: Halloran 2006, 69.

³⁵ Bkz: CAD 18, 245.

³⁶ Bkz: CAD 18, 232.

³⁷ KBo 17.61 öy.7 [DUMU-an ku-]wa-pi an-da-an ša-al-la-nu-uš-ki-mi; öy.22 [nu-uš-ši-iš-š]a-an DUMU-an gi-nu-wa-aš-ša-aš te-eh-hi. Bkz: Beckman 1983, 48.

³⁸ KUB 24.8+III 9-11: nu [IT]U.X.KAM ti-ya-at nu-za DAM ^mAp-pu DUMU.NITA-an ha-aš-ta ^{MUNUS}[UMME]DA-aš-za DUMU.NITA-an kar-ap-ta na-an-ša-an ^mAp-pu gi-nu-wa-aš ha-la-iš. Bkz: Beckman 1983, 49.

³⁹ Bkz: Haas 1994, 88-96.

⁴⁰ Çocuğu dizlerin üzerine yerleştirmek: KBo 26.61+KBo 57.228+KUB 33.102+KUB 33.104+KUB 36.9+KBo 65.129 ay.IV 14'-15' ku-iš-wa-ra-aš a-ši DUMU-aš ku-[in] nam-ma šal-la-nu-e-ie ^DGul-šu-uš DINGIR.MAH^{MEŠ}-uš. Bkz: Beckman 1983, 48.

⁴¹ KBo 26.61+KBo 57.228+KUB 33.102+KUB 33.104+KUB 36.9+KBo 65.129 ay.III 11'- 12' [nu ^DGul-šu-uš DINGIR[AH^{HLA}-uš ...] [... ^DK]u-m[ar-bi] [g]li-nu-wa-aš ha-la-a-e[r] [^DKu-mar]-[bi-iš-za a]-[ši D]UMU.NITA-a[n]. Bkz: hethiter.net/: CTH 345.I.1; Beckman 1983, 49.

⁴² Transliterasyon ve tercüme için bkz: CHD (L-N), 153. Ayrıca bkz: <http://www.hethiter.net/:CTH%20383.1>

12 at-ti an-ni DUMU-an šal-la-nu-zi nu-uš-ši at-ta-aš an-na-aš

13 ŠA^{MUNUS}ÛMMEDA Ú-UL im-ma pa-a-i ...

Tercüme

IV

11 ... Eğer bir insan

12 babası (ve) annesi (için) bir çocuğu büyütürse baba ve anne ona

13 (çocuk) bakıcısının (maaşını[?]) vermez mi?

İmparatorluk dönemine ait olan üç dilli (Sumerce, Akadça, Hititçe) sözlükte çocuk bakıcısı olarak karşımıza çıkan ÛMMEDA determinatifsiz olarak geçtiği görülmektedir.

KBo 1.42⁴³

I

39 ÛMMEDA-za ku-iš TUR-an kar-pa-an har-zi

Tercüme

I

39 Çocuğu tutan bakıcı

İmparatorluk dönemine ait büyü metninde ^{MUNUS}ÛMMEDA^{DA} yazımıyla geçmekte ve yine çocuk bakıcısı göreviyle karşımıza çıkmaktadır.

KUB 27.29+KBo12.85+VBoT 120⁴⁴

ay.III

39 ^{MUNUS}ÛMMEDA^{DA}-za-^rkán ku-iš^r a-aš-ki an-da ^rDUMU^r-an ^rkar^r-pa-an [har-zi]

Tercüme

ay.III

39 Kapıda çocuğu [tutan] bakıcı

III. *Hattuşili* dönemine ait olup olmadığı henüz kesin olmayan fragman metninde ise ^{MUNUS}ÛMMEDA yine “çocuk bakıcısı” olarak yer almaktadır. Korucutepe’de gerçekleştirilen kazılarda ele geçen iki adet mühür baskısı⁴⁵ üzerinde adı geçen *Kilušhepa*, “II. *Murşili*’nin

⁴³ Transliterasyon ve tercüme için bkz: Scheucher 2012, 515.

⁴⁴ Transliterasyon ve tercüme için bkz: Haas - Wegner 1988, 140; HED (K), 96.

⁴⁵ Bkz: Güterbock 1973, 140; Roos 2007, 66.

eşi” olarak bilinmekte ve DUMU.MUNUS.GAL ile eşitlenmektedir. *Kilušhepa*, hem III. *Hattušili-Puduhepa* çiftinin kızı hem de IV. *Tuthaliya*’nın kız kardeşi⁴⁶ olarak metinlerde yer almaktadır.⁴⁷ Tüm bu bilgiler ışığında KUB 56.14 numaralı metinde geçen kraliçenin *Puduhepa* olabileceğini söyleyebiliriz. ^{MUNUS}ÜMMEDA’nın *Puduhepa*’nın yanı sıra *Puduhepa*’nın kızı olan *Kilušhepa*’yla ilgilenmesini göz önüne alarak bu görevlinin kraliyet ailesinin prensesiyle ilgilenen dadı olduğu anlaşılmaktadır.

KUB 56.14⁴⁸

ay.IV

1 [n]u ^{MUNUS}ÜMMEDA ku-iš MUNUS.LUGAL ^rf’Ki-lu-uš-hé-pa-an-na

2 [ša]l-la-nu-uš-ki-it nu-wa-ra-aš im-ma EGIR-pa ma-a-an

3 TI-eš-ta

Tercüme

ay.IV

1-2 Kraliçe ve *Kilušhepa* ’yı [b]üyüten/yetiştiren dadı, o bir şekilde yine

3 hayattaydı. ...

Bayram ritüel fragmanında yer alan *harwant*-adamı, dini görevde bulunan *hamena*-adamı, merhemli rahip, ^{LÜ.MEŠŠ}ŞU.GI ile sıkça görülmektedir. İmparatorluk dönemine ait bayram fragmanında da *harwant*-adamı, saki, merhemli rahip, yaşlı adamlar, *hamena*-adamıyla birlikte geçmektedir. Metnin 5’.sətirındaki ^{LÜ}har-wa-an-ta-aš-ša Sg.Gen. formundadır; ancak Hoffner, bu kelimeyi Pl.Dat.-Lok. olarak kabul etmiştir.⁴⁹

Piškurunuwa Dağı,⁵⁰ Hitit bayram törenlerinde kralın sıkça ziyaret ettiği yerlerden bir tanesi olmasının yanı sıra bu dağ bir kült merkezi olarak sayılmış ve önemini daima korumuştur. Hitit bayram ritüellerinde özel bir jest olarak görülen reverans hareketi kral ve kraliçe tarafından tanrılara yapılmaktadır. Metnimizin 5’.sətirında geçen ^{LÜ}har-wa-an-ta-aš-ša” kelimesini Pl.Dat.-Lok. formunda ele aldığımızda *harwant*-adamına reverans yapıldığı sonucu çıkmaktadır. Ancak söz konusu bu kelimeyi Sg.Gen. formuyla ele aldığımızda metnin kırık olan bölümünde belki de “baş, başkan, lider, önder” anlamlarına gelen GAL kelimesinin kullanılabileceğini “ve *harwant*-adamının” [başı] reverans yapa[r]” şeklinde bir anlama gelebileceğini önerebiliriz. Sonuç olarak metinden anlaşıldığına göre *harwant*-adamının görevleri arasında reverans yapma eyleminin olduğunu da görmekteyiz.

⁴⁶ Metin için bkz: KBo 18.1.

⁴⁷ Bkz: Roos 2007, 66-68.

⁴⁸ Transliterasyon ve tercüme için bkz: Roos 1985-1986, 81; Roos 2007, 240; CHD (Š), 87; Hoffner1998, 32; Tischler 2016, 19.

⁴⁹ Bkz: Hoffner 1976, 337.

⁵⁰ Bu dağ için önerilen lokalizasyonlar arasında Cornelius F., Yozgat civarlarında; Nakamura M., Yozgat’a yakın bir mevkide, *Hattuša*’nın güneyine, *Haitta-Huranašša* arasına; Strobel K., Yozgat/Çeşka Kalesine; Gavaz Ö.S. ise *Hattuša*’ya yakın bir mevkide veya *Hattuša*’nın güneyinde Boğazkale-Yozgat yolu üzerinde aranabileceğini söylemiştir. Bkz: Cornelius 1973, 10; Nakamura 2002, 438, bkz: Strobel 2008, 288 vd.; Gavaz 2015b, 201.

KBo 22.205⁵¹

x+1 []x-^hha-an^h x[
 2' []x LÚSAGI.A^h da^h-x x[
 3' []x LÚGUDU₁₂ LÚ.MEŠŠU.GI x[
 4' []x-š^hi-ya LÚha-mi-ni ŠU-an
 5' []^hhar-wa-an-^hta^h-aš^h-^hša^h UŠ-KE-E[N
 6' []^he^h-ep-zi^h nu^h HUR.SAG^h Pùš-ku-ru^h-nu-w[a
 7' []x-ya-du-un-na^h TUS^h-aš I-ŠU e-ku-z[i

Tercüme

x+1 []x x x[
 2' []x saki x x x[
 3' []x merhemli rahip, yaşlı adamlar x[
 4' []x x x hamena-adamına elini
 5' []^hve harwant-adamının^h reverans yapa[r.
 6' []^htutar^h. Ve Piškurunuwa dađ[ı
 7' []x x x x x^h oturur (vaziyette)^h bir kere iç[er.

^{KUŠ}kurša⁵², nın kış mevsiminde kült kentleri arasında yaptığı yolculuğunu anlatan metinde ^{LÚ}ÜMMEDA, hamena-adamı ve merhemli rahiple birlikte geçmektedir. Daha Dađı ile Zippalanda bayramına ait bayram fragmanı Bo 2689'e göre hamena-adamı ve merhemli rahibinin ^{KUŠ}kurša tanrısının halentuwa evine asılmasında rol oynamaktadır.⁵³ KBo 30.155 ay.VI 2'.satinında da ^{D.KUŠ}kuršaš ifadesi yer almakta ve bilindiđi üzere ^{KUŠ}kurša-'ların hem koruyucu tanrılarla hem de bu nesnenin Hatti çekirdek bölgesine ait kent adlarıyla geçtiđi bilinmektedir.⁵⁴ ^{KUŠ}kurša bu metinde ise Zippalanda-Ankuwa kentleri arasında yolculuk yapmaktadır. Popko, ^{LÚ}ÜMMEDA'nın tapınak personeli arasında sayılıp sayılmayacağı konusunda ise net bir şey söyleyememiştir.⁵⁵ Ancak ^{LÚ}ÜMMEDA'nın hamena-adamı ve merhemli rahibin ardından anılması ve diđer görevlilerle birlikte tanrıya reverans yapması onun tapınakta yer alan bir görevli olduđuna işaret etmektedir.

⁵¹ Transliterasyon için bkz: Groddek 2008, 201. Ayrıca bkz: Hoffner 1976, 336.

⁵² Genellikle KUŠ determinatifıyla geçen kurša cilt, post, hayvan derisi, av çantası, kutsal deri çanta anlamlarıdır. HED (K), 270vd.; HEG (I), 654 vd.; Otten 1959, 351-361; Güterbock 1964, 64 dn.50; Popko 1975, 65-70; Popko 1978, 17; Alp 1983, 98-99; Singer 1983-1984, 149; Ünal 2007, 371a. Bunların dışında halı, örtü, kalkan, gibi anlamları da bulunmaktadır. Friedrich 1952-1954, 118.

⁵³ Bo 2689 ay.V⁷ 10' ma-a-an LUGAL-uš^{GIS} ar-me-ez-zi-ya-aš a-a-ri 11' LÚha-mi-na-aš LÚGUDÚ 12' ^Dkur-ša-an pé-e-ta-an-zi 13' ta-an I-NA^E ha-le-en-ti-u kán-kán-zi. 10' Kral köprüye vardığında 11' hamina- adamı (ve) merhemli rahip 12' kurša tanrısını taşırlar. 13' ve onu halentuwa evine asarlar. Alp 1983, 358; Popko 1994, 170 dn.1; Gavaz 2015a, 103.

⁵⁴ van den Hout 1998, 210; Hazenbos 2003, 49vd.; Ardzinba 2010, 17; Gavaz 2015a, 102.

⁵⁵ Popko 1994, 78.

KBo 30.155⁵⁶**I**

- 14' ... EGI[R-a]n^{LÚ} *ha-me-na-aš*
 15' ^{LÚ}GUDU₁₂ ^{LÚ}UM[MED]A[?] A-NA DINGIR^{LIM}
 16' UŠ-KE-EN-NU x[(-)a]n-da ti-ya-an-zi

Tercüme**I**

- 14' ... Arka[da]n *hamena-* adamı,
 15' merhemli rahip (ve) bekçi[?] tanrıya
 16' reverans yaparlar. ... [i]çeri girerler.

Daha Dağı ile Zippalanda bayramına ait bayram fragmanına ait metinde kralın huzurunda *harwant*-kadını, *tazzelli*-rahibi, *iwant*-kadını, *palwatalla*-kadını, çığırtkanların ayakta durduğu görülmektedir. Kraliyet ailesinin katıldığı bayramlarda onların huzurunda yer alan bu görevlilerin bulunduğu bayramların *Hatti* kökenli olduğunu ele alırsak *harwant*-kadınının da *Hatti* kültürüne mensup bir görevli olduğu sonucu çıkmaktadır.⁵⁷

KBo 16.49⁵⁸

- 11' LUGAL-uš ú-iz-zi lu-ú-li-aš še-er A.ŠAR-Š[U e-ep-zi]
 12' ta-aš ti-i-e-ez-zi LUGAL-uš ar-ta x[
 13' [^mTa-]az-zi-il-li-iš^{MUNUS.MEŠ} i-wa-an-t[e-eš
 14' [^{MUNUS}har-wa-a]n-za^{MUNUS} pal-wa-tal-la-aš^{LÚ}[
 15' [^{LÚ.M}]EŠ ALAM.ZU₉ a-ra-an-d[a-ri

Tercüme

- 11' Kral gelir, kaynağın üzerinde yerin[i alır].
 12' ve (oraya) geçer. Kral durur ...[
 13' [t]azzelli-rahibi, *iwant*-kadın[ları
 14' [*harwa*]nt-kadını, *palwatalla*-kadını, [] adamı [
 15' çığırtkan[lar] ayakta durur[lar].

Çeşitli rahip ve kült personellerinin gerçekleştirdiği kült sunumları için kendi evlerinde hazırladıkları ürünlere dair bilgi veren imparatorluk dönemine ait kült envanter

⁵⁶ Metin çalışması için bkz: Popko 1994, 310 vd.; Arıkan 2005, 74.

⁵⁷ Arıkan 2005, 81.

⁵⁸ Transliterasyon ve tercüme için bkz: Popko 1994, 146 vd.; Arıkan 2005, 64-65.

metninde ^{LÚ}ÜMMEDA'nın evinin olduğu görülmektedir. Kesin olmamakla birlikte ^{KUŠ}kurša tanrısına yapılan sunu malzemelerinin bekçinin evinden temin edildiğini düşünebiliriz.

KUB 42.87⁵⁹

ay.IV

15' I GU₄ I UDU IV PA ZÌ.DA X DUG x x x [

16' ^{LÚ}ZABAR.DAB *pa-a-i A-NA* EZEN₄ ú-x[

17' ^{D.KUŠ}kur-ši zé-e-ni [

18' ^{LÚ}ÜMMEDA IŠ-TU É-ŠU [e-eš-ša-i]

Tercüme

ay.IV

15' 1 sığır, 1 koyun, 4 ölçek un 10 kap x x x [

16' bronz kap tutucusu verir. Bayram için x x[

17' ^{D.KUŠ}kurša'ya sonbaharda [

18' bekçi evinden [devamlı olarak gerçekleştirir].

Eski Hitit dönemi metninden kopyalanan ve rahip ile tapınak personelleri için hazırlanan talimatname metninde sonbahar ve ilkbahar şenliklerinden hemen sonra bir gök gürültüsü bayramından bahsedilmekte ve bu gök gürültüsü bayramı ilkbaharda yapılan *hiyara* bayramı gibi diğer bayramlarla birlikte gruplandırılmaktadır. Aynı zamanda gök gürültüsü bayramının *Hattuša*'da gerçekleştirilen resmi kutlamalardan farklı olduğu görüşü de yer almaktadır.⁶⁰ KUB 13.4 metninde ^{LÚ}ÜMMEDA'nın tanrılara ait eşyalarına bakmakla yükümlü olduğu görülmekte böylece ^{LÚ}ÜMMEDA'nın bekçi görevi bir kez daha açıkça görülmektedir.

KUB 13.4⁶¹

ii

30 *an-da-ma* DINGIR^{MES}-a[(š k)]u-it KÙ.BABBAR GUŠKIN TÚG^{TUM} Ú-NU-UT ZABAR

31 *šu-ma-aš har-te-ni nu-za* ^{LÚ}ÜMMEDA-KU-NU nu-za DINGIR^{MES}-aš KÙ.BABBAR-i GUŠKIN-i

32 TÚG-i Ú-NU-UT ZABAR e-eš-zi NU.GÁL ...

⁵⁹ Transliterasyon ve tercüme için bkz: Popko 1994, 322-323.

⁶⁰ Barsacchi 2019, 110, 112.

⁶¹ Transliterasyon ve tercüme için bkz: Süel 1985, 40-43; Taggar-Cohen 2006, 50, 75; CHD (Š), 478.

Tercüme**ii**

30 Ayrıca siz muhafaza ettiğiniz tanrılara ait gümüş, altının, elbisenin ve bronz aletin

31 (yalnızca) bekçilerisiniz. Tanrıların (hangi) gümüşü, altını

32 elbisesi ve bronz aleti var (ise onlar sizin için) değil(dir). ...

Zalpa/Zalpuwa kültürüne ait KUB 57.84 numaralı metni Ünal şöyle özetlemektedir: İki çoban, sığır ve koyunu tanrılara kurban ettikten sonra *Tattima* kentinden erkekler etleri şişlere dizmektedirler. Şişler sivriltilirken büyü yapılmakta ve etler *Mišturaha*⁶² kentine götürülmektedir. Et karşılığında ise *Mišturaha* kentinin erkeklerine üç kız verildiği anlatılmakta ve *Zihnuwa* kentinden erkekler yedi adet farklı kentten kız çocuklarını toplayıp hepsini *Urimma* kentine götürmektedirler. Bu kızların ırmak kenarında soydukları ve muhtemelen ırmakta yıkandıktan sonra temiz giysilerle tanrının huzuruna çıktıkları belirtilmektedir. Yine bu metinde bir yarışım yapıldığı ve kızlara ulaşan kişinin birinci olup ödüllendirildiği de anlatılmaktadır.⁶³ Ancak metnin 7'.satırının kırık olmasından dolayı *Mišturaha* kentine neyin taşındığı ne yazık ki bilinmemektedir. Bu metinde *harwant*-kadınları saki, çoban, *palwatalla*-adamı ile geçmekte ve *harwant*-kadınlarının, *palwatalla*-adamının önünden koşarak onlara yol gösterdiği açıkça görülmektedir.

KUB 57.84(+)*IBoT* 2.130⁶⁴**IV**

- 2' [-n]u-wa-a[n-z]i
 3' [hu-u-da]-ak LÚZABA[R.DA]B
 4' [A-NA LUGAL LÚ.MEŠ]IPA pa-a-i
 5' [LÚpal-w]a-tal-la-aš pé-ra-an¹
 6' [hu-ya-an]-za MUNUS.MEŠhar-wa-an-te-eš
 7' [kat-ta (?) ti-ya-a]n-zī nu-uš URUMi-iš-tu-ur-ha
 8' [pé-e-hu-da-a]n-zī III TÚG SIG IŠ-TU É.GAL
 9' [da-an-zī n]u-uš wa-aš-ša¹-an-^r zī^r

Tercüme**IV**

- 2' [x]x x x
 3' [hız]lı sa[k]i
 4' [krala çob]anlar verir.
 5' [palwa]talla adamı önden¹

⁶² Kent için bkz: Monte, 1992, 105. Bu kentin *Maštura* ile eşitlenebileceği söylenmektedir.

⁶³ Ünal 2013b, 26 vd.

⁶⁴ Transliterasyon için bkz: Forlanini 1984, 257; Tischler 2016, 221; Ünal, 2013, 27.

- 6' [ko]şan bakıcılar
 7' [aşağıya iner]ler. *Mišturha* kentine
 8' [taşır]lar. 3 ince elbiseyi saraydan
 9' [alırlar v]e (onları) giyer'ler'.

Bayram ve yerel kültürlerde geçen sunuları içeren metinlerden birisi olan KBo 16.78'te *harwant*-kadını çeşitli görevlilerle birlikte anılmaktadır. Metnin 10. satırında geçen “*kap-pa-a-li-y[a-*” fiilini KBo 11.72 ay.3 ve 45. satırdaki “*ga-pa-li-an-du*” şeklindeki geçişine uygun olarak Imp.Pl.3 formunda tamamlamak istiyoruz. Hititçe fiil *gapaliya-*'nın anlamı tam olarak bilinmemekte, ancak “bahşetmek, elde etmek, kazanmak” ya da “refah ve bereket” anlamlarına geldiği düşünülmektedir.⁶⁵

KBo 16.78+KBo 40.237⁶⁶

IV

- 7 [LÚ] ^{DIM} ^{GIŠ}GIDRU-*an har-zi* MUNUS ^{DIM} ^{MUNUS}*pal-wa-at-tal-la-a[š]*
 8 [LÚ] ^{MEŠ}ALAM.ZU₉ UGULA ^{LÚ}.^{MEŠ}MUHALDIM XV ^{LÚ}.^{MEŠ}*ha-a-pé-e-eš*
 9 [1]5? ^{LÚ}.^{MEŠ}UR.BAR.RA I MUNUS ^{GIŠ}PAN III ^{MUNUS}.^{MEŠ}*i-wa-an-te-eš*
 10 [^{MUN}] ^{US}*i-wa-an-da-an* ^{MUNUS}*har-wa-an-da-an-za kap-pa-a-li-y[a-*
 11 [*i]š-hu-uz-zi-an-za* ^{GIŠ}GU.ZUM *iš-hu-uz-zi-aš-ša ...*

Tercüme

IV

- 7 Fırtına tanrısının [adamı] asayı tutar. Fırtına tanrısının kadını, *palwatalla*-kadını,
 8 çığırkanlar, aşçıların şefi, 15 *hapiya*- adamı,
 9 [1]5 kurt adam, bir kadın okçu, üç *iwant*- kadını (hazırdılar).
 10 *iwant*- kadını, *harwant*-kadını ...[
 11 o [be]li kuşaklıdır ve kuşağın tarağı vardır. ...

Ayatarša, *Wattiti* ve *Šušumanniga* adlı kadınlar tarafından hasta çocukları iyileştirmek için uygulanan ritüelde ^{LÚ}ÜMMEDA'nın libasyon kabı *KUKUBU* ile tanrıya sunu yaptığı görülmektedir. ^{DUG}*KUKUBU šiešsar* ile *Hurrili Aštu*'nun ritüeli KUB 7.37 8'de de geçmektedir.

⁶⁵ Bkz: HED (K), 57; Ünal 2016, 309.

⁶⁶ Transliterasyon ve tercüme için bkz: Popko 1994, 142 vd.; Arıkan 2005, 79-80;

KUB 7.1+KBo 3.8⁶⁷**ay.III**35' ^{MUNUS}ÛMMEDA IŠ-TU ^{DUG}KU-KU-BÍ šî-i-e-eš-šar PA-NI DINGIR^{LIM}36' III-ŠU šî-pa-an-ti NINDA.KUR₄.RA-ma Ú-UL pâr-šî-ia**Tercüme****ay.III**

35' Bekçi KUKUBU kabıyla biray tanrının huzurunda

36' 3 kez içki sunar. Ekmeği ise bölmez.

Sonuç

Yaptığımız inceleme sonucunda Hitit çiviyazılı belgelerde adı geçen ^{LÚ}ÛMMEDA'nın sığır ve koyunlarla bağlantısının olduğu ve bu görevlinin zanaatkar, aşçı, aşçıların şefi, fırıncı, deri işçisi, hizmetçi, *Hurri* gömleği imalatçısı, çamaşırcı, kurt adam, kadın okçu gibi çeşitli görevlilerle birlikte anıldığı görülmektedir. ^{KUŠ}kurša-'nın kış mevsiminde kült kentleri arasında yaptığı yolculuğunda ^{LÚ}ÛMMEDA'nın *hamena*-adamı ve merhemli rahipten sonra geçişi ve diğer görevlilerle tanrıya reverans yapması onun tapınakta yer alan bir görevli olduğunu göstermektedir. ^{LÚ}ÛMMEDA'nın evinin olmasının yanı sıra tanrıların eşyalarına bakmakla yükümlü olması ve tanrıya KUKUBU kabıyla bira sunması söz konusu görevlinin diğer görevleri arasında yer almaktadır. Bazı metinlerde çocuk bakıcısı olarak ortaya çıkan ^{MUNUS}ÛMMEDA'nın ise çocuk yetiştirme, yeni doğan bebeğin anne ve babanın dizleri üzerine oturtma görevinin yanı sıra özellikle kraliyet ailesinin prensesiyle ilgilendiğinde "dadi" görevinde oluşu, ^{MUNUS}ÛMMEDA'nın önemli mevkiye sahip üst düzey saray görevlisi olduğunu açıkça göstermektedir.

Hitit çiviyazılı belgelerde *harwant*-adamının *hamena*-adamı, merhemli rahip, ^{LÚ.MEŠ}ŠU.GI ve saki ile geçtiği görülmektedir. *harwant*-kadınının ise *Zippalanda* kenti Fırtına Tanrısı için yapılan bir bayram metninde *tazzelli*-rahibi, *iwant*-kadını, *palwatalla*-kadını, çığırkanlarla birlikte kralın huzuruna çıktığı öğrenilmektedir. Aynı zamanda *harwant*-kadınının görev aldığı bayramların *Hatti* kökenli olduğu bilgisinden yola çıkarak *harwant*-görevlisinin *Hatti* kültürüne dahil bir görevli olduğu anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Alp, S. 1983, *Beiträge zur Erforschung des hethitischen Tempels. Kultanlagen im Lichte der Keilschrifttexte*. Neue Deutungen, Ankara.
- Ardzinba, V. 2010, *Eskiçağ Anadolu Ayinleri ve Mitleri*, Ankara.
- Anıkan, Y. 2005, "Hitit Kültünde Bir Görevli: ^{LÚ}tazzelli-", *5.HitCongr.*, Süel A. (ed.), V. *Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, Çorum 02-08 Eylül 2002 - Acts of the Vth International Congress of Hittitology, Çorum, September 02-08, 2002, Ankara, 49-82.
- Barsacchi, F. G. 2019, "When the Storm God Thunders": Some Considerations on Hittite Thunder Festivals", *9.HitCongr.*, Süel A. (ed.), IX. Uluslararası Hititoloji Kongresi

⁶⁷ Transliterasyon ve tercüme için bkz: CHD (Š), 388. Ayrıca bkz: <http://www.hethiter.net/:CTH%20390>

- Bildirileri, Çorum 08-14 Eylül 2014 / Acts of the IXth International Congress of Hittitology, Çorum September 08-14, 2014, voll. I-II, Çorum, 101-124.
- Beckman, G. M. 1983, *Hittite Birth Rituals*. Second Revised Edition, StBoT 29, Wiesbaden.
- Black, J. - George, A. - Postgate, N. 2000, *A Concise Dictionary of Akkadian*. 2nd (Corrected) Printing, (SANTAG 5), Wiesbaden.
- Civil, M. - Güterbock, H. G. 1971, *The series Izi=išātu, Ká-gal=abullu and Níg-ga=makkūru, Materials for the Sumerian Lexicon 13*, Rome.
- Cornelius, F. 1973, *Geschichte der Hethiter. Mit besonderer Berücksichtigung der geographischen Verhältnisse und der Rechtsgeschichte*, Darmstadt.
- Daddi, P. F. 1982, *Mestieri, professioni e dignità nell'Anatolia ittita*, Roma.
- Dinçol, A. M. 1970, *Eski Anadolu Dillerine Giriş*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
- Friedrich, J. 1952-1954, *Hethitisches Wörterbuch. Kurzgefasste kritische Sammlung der Deutungen hethitischer Wörter*. 1.-4. Lieferung, Heidelberg.
- Forlanini, M. 1984, "Die Götter von Zalpa". *Hethitische Götter und Städte am Schwarzen Meer*", ZA, 74, 245-266.
- Foxvog, D. A. 2011, *Elementary Sumerian Glossary*, California USA.
- Fuscagni, F. 2007, *Hethitische unveröffentlichte Texte aus den Jahren 1906-1912 in der Sekundärliteratur*, (HPMM 6), Wiesbaden.
- Gavaz, S. Ö. 2015a, "Hititçe Çivi Yazılı Metinlerde Geçen KUŠ kurša Üzerine Bir Değerlendirme/An Evaluation of KUŠ kurša Which was Mentioned in Hittite Cuneiform Text", *Fs Günbatti*, Albayrak İ. - Hakan E. - Murat Ç. (ed.), Cahit Günbatti'ya Armağan / Studies In Honour of Cahit Günbatti, Ankara, 99-111.
- Gavaz, S. Ö. 2015b, "Hititçe Metinlerde Geçen ^{HUR.SAG}Piškurunwa Üzerine", *5. Çorum Semp.*, İpek Ö. (ed.), 5. Çorum Kazı ve Araştırma Sempozyumu, Çorum, 195-204.
- Groddek, D. 2008, *Hethitische Texte in Transkription*. KBo 22, DBH 24, Wiesbaden.
- Güterbock, H. G. 1964, "Religion und Kultus der Hethiter", in: *Neuere Hethiterforschung*, Walser G. (ed.), Neuere Hethiterforschung, Wiesbaden, 54-73.
- Güterbock, H. G. 1973, "Hittite Hieroglyphic Seal Impressions from Korucutepe", *JNES*, 32, 135-147.
- Güterbock, H. G. - Hoffner, H. A. 1980, *The Hittite dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago*. Vol. L-N, fasc. 1: la- to -ma, (CHD 3/1), Chicago.
- Güterbock, H. G. - Hoffner, H. A. - van den Hout, T. P.J. 2013, *The Hittite dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago*. Vol. Š, fasc. 3 (še- to šizišalla-), CHD S/3, Chicago.
- Haas, V. - Wegner, I. 1988, *Die Rituale der Beschwörerinnen* ^{SAL}ŠU.GI, ChS 1/5, Roma.
- Haas, V. 1994, *Geschichte der hethitischen Religion*, (HdO) Leiden.
- Halloran, J. A. 2006, *Sumerian Lexicon: A Dictionary Guide to the Ancient Sumerian Language*, Los Angeles.
- Hamlyn, P. 1959, *Larousse Encyclopedia of Mythology*, London.
- Hamlyn, P. 1963, *Greek Mythology*, London.

- Hasselbach, R. 2012, *Sargonic Akkadian. A Historical and Comparative Study of the Syllabic Texts. Ein Rezensionsartikel, Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, Vol. 102, 193-284.
- Hazenbos, J. 2003, *The Organization of the Anatolian Local Cults during the Thirteenth Century B.C. An Appraisal of the Hittite Cult Inventories*, (CM 21) Leiden - Boston.
- Hoffner, H. A. 1968, "Birth and Name-giving in Hittite Texts", *JNES*, 27, 198-203.
- Hoffner, H. A. 1976, "Rev. of: Otten H. - Rüster C. "Keilschrifttexte aus Boghazköi, Heft 22, 1974a", *BiOr*, 33, 335-337.
- Hoffner, H. A. 1998, *Hittite Myths*. 2nd edition, Atlanta.
- Kammenhuber A. 1961, *Hippologica Hethitica*, Wiesbaden.
- Kloekhorst, A. 2008, *Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon*, Leiden.
- Krebernik, M. 2014, "DUM.ME.DA", *RIA*, 14, Reallexikon der Assyriologie (und Vorderasiatischen Archäologie), Berlin-München-Boston.
- Laroche, E. 1956, *Keilschrifturkunden aus Boghazköi H. 36*. Von H. Otten, Book Review, 1955f, *OLZ* 51, 420-424.
- Laroche, E. 1965, "Textes mythologiques hittites en transcription 1. Mythologie anatolienne", *RHA*, 23/77, 61-178.
- Melchert, H.C. 1993, *Cuneiform Luvian Lexicon*, (Lexica Anatolica 2), Chapel Hill.
- Melchert, H.C. 1994, *Anatolian historical phonology*, (Leiden Studies in Indo-European 3) Amsterdam - Atlanta.
- Monte, G. F. del 1975, "La fame dei morti", *AION*, 35, 319-346.
- Monte, G. F. del 1992, *Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte. Supplement*, (RGTC 6/2; TAVO Beihefte B 7/6), Wiesbaden.
- Monte, G. F. del - Tischler, J. 1978, *Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte*, (RGTC 6; TAVO Beihefte B 7) Wiesbaden.
- Nakamura, M. 2002, *Das hethitische nuntarriyašha-Fest*, Oosten.
- Otten, H. 1959, "Ritual bei Erneuerung von Kultsymbolen hethitischer Schutzgottheiten", *Fs Friedrich, Kienle R. von - Moortgat A. - Otten H. - Schuler E. von - Zaumseil W.* (ed.), *Festschrift Johannes Friedrich zum 65. Geburtstag am 27. August 1958 gewidmet*, Heidelberg, 351-359.
- Otten, H. 1988, *Die Bronzetafel aus Boğazköy. Ein Staatsvertrag Tutḫalijas IV.*, (StBoT Beiheft 1), Wiesbaden.
- Özdemir, N. 2018, *Hittite Çiviyazılı Kaynaklara Göre Kraliçe Ašmunikal*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Popko, M. 1975, "Zum hethitischen ^(KUŠ)kurša", *AoF*, 2, 65-70.
- Popko, M. 1978, *Kultobjekte in der hethitischen Religion (nach keilschriftlichen Quellen)*, Warszawa.
- Popko, M. 1994, *Zippalanda. Ein Kultzentrum im hethitischen Kleinasien*, (TH 21), Heidelberg.
- Puhvel, J. 1984, *Hittite Etymological Dictionary Vol. 1: Words beginning with A; Vol 2: Words beginning with E and I*, Berlin - New York - Amsterdam.

- Puhvel, J. 1991, *Hittite Etymological Dictionary, Vol.3: Words Beginning With H*, Berlin - New York.
- Puhvel, J. 1997, *Hittite Etymological Dictionary - Vol. 4: Words beginning with K*, Berlin - New York.
- Roth, M. T. 2006, *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago*, Volume 18.
- Roos, J. de 1985-1986, "Who was Kilušhepa?", *Jaarbericht van het Vooraziatisch-Egyptisch Genootschap Ex Oriente Lux*, 29, 74-83.
- Roos, J. de 2007, *Hittite Votive Texts*. Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten.
- Rüster, C. - Neu, E. 1989, *Hethitisches Zeichenlexikon. Inventar und Interpretation der Keilschriftzeichen aus den Bogazköy-Texten*, StBoT Beiheft 2, Wiesbaden.
- Rüster, C. - Wilhelm, G. 2012, *Landschenkungsurkunden hethitischer Könige*, StBoT Beih. 4, Wiesbaden.
- Sallaberger, W. 2006, *Sumerischer Zettelkasten*, Leipzig - München.
- Scheucher, T. S. 2012, *The transmissional and functional context of the lexical lists from Hattuša and from the contemporaneous traditions in Late-Bronze-Age Syria*, Leiden University.
- Singer, I. 1983-1984, *The Hittite KILAM Festival*, (StBoT 27-28), Wiesbaden.
- Sjöberg, ÅW. 1996, *The Ebla List of Animals MEE 4*, no. 116, *Die Welt des Orients (WO)* 27, 9-24.
- Strobel, K. 2008, "Tawinija / Tavium and the Regional Hittite Road Network", *Eothen*, 16, 281-302.
- Sommer, F.- Falkenstein, A. 1938, *Die hethitisch-akkadische Bilingue des Hattušili I. (Labarna II)*, ABAW 16, München.
- Soysal, O. 2019, *Çivi Yazılı Belgelerde ve Hitit Mühürlerindeki ziti-İsimleri Hakkında Bazı Görüşler*, İstanbul.
- Starke, F. 1990, *Untersuchungen zur Stammbildung des keilschriftluwischen Nomens*, (StBoT 31), Wiesbaden.
- Süel, A. 1985, *Hitit Kaynaklarında Tapınak Görevlileri ile İlgili Bir Direktif Metni* [Ein Instruktionstext (KUB XIII 4 und Duplikate) für die hethitischen Tempelfunktionäre], Ankara.
- Taggar-Cohen A. 2006, *Hittite Priesthood*, Theth 26, Heidelberg.
- Taşlıkloğlu Z. 1954, *Tanrı Apollon ve Anadolu İle Münasebeti*, İstanbul.
- Taylor, T. 1824, *The mystical hymns of Orpheus*, London.
- van den Hout, T. P.J. 1998, *The Purity of Kingship. An Edition of CTH 569 and Related Hittite Oracle Inquiries of Tuthaliya IV*, Leiden - Boston - Köln.
- Tischler, J. 1977-1983, *Hethitisches Etymologisches Glossar Teil 1, A-K*, (IBS 20) Innsbruck.
- Tischler, J. 2001, *Hethitisches Handwörterbuch, Mit dem Wortschatz der Nachbarsprachen*, Innsbruck.
- Tischler, J. 2016, *Hethitische Texte in Transkription*. KUB 56 und KUB 57, (DBH 49), Wiesbaden.

- Ünal, A. 2007, *Multilinguales Handwörterbuch des Hethitischen / A Concise Multilingual Hittite Dictionary / Hititçe Çok Dilli El Sözlüğü*, Hamburg.
- Ünal, A. 2013a, “Eski Anadolu’da At, Hititçe Kikkuli At Eğitimi Metinleri Ve “Tavlaya Çekmek”le İlgili Teknik Bir Ayrıntı”, *Çorum Kültür Sanat - Bilim, Kültür, Sanat, Tarih ve Turizm Dergisi*, 14, 42-68.
- Ünal, A. 2013b, “Amazonların Eski Anadolu Kökenleri Hakkında Yeni Kaynak ve Gözlemler”, *Cedrus*, I, 21-32
- Ünal, A. 2016, *Hititçe Türkçe, Türkçe Hititçe Büyük Sözlük. Hattice, Hurrice, Hiyeroglif Luvicesi, Çivi Yazısı Luvicesi ve Palaca Sözlük Listeleriyle Birlikte/Grand Dictionary of Hittite-Turkish, Turkish-Hittite alongside with Word Lists of Hattian, Hurrian, Hieroglyphic and Cuneiform Luwian and Palaic*, Ankara.
- Weeden, M. 2011, *Hittite Logograms and Hittite Scholarship*, StBoT 54, Wiesbaden.

Kısaltmalar

- BiOr: Bibliotheca Orientalis - Leiden 1943ff.
- Bo: Inventarnummern von Tontafeln aus Boğazköy.
- CAD: The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago, Chicago.
- CHD: The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago, Chicago, 1980vd.
- DBH: Dresdner Beiträge zur Hethitologie - Dresden 2002ff.
- Eothen: Collana di studi sulle civiltà dell’Oriente antico - Firenze 1988ff.
- Fs Friedrich: Kienle R. von – Moortgat A. – Otten H. – Schuler E. von – Zaumseil W. (ed.), Festschrift Johannes Friedrich zum 65. Geburtstag am 27. August 1958 gewidmet, Heidelberg
- Fs Günbatti: Cahit Günbatti'ya armağan. Studies in Honour of Cahit Günbatti - Ankara 2015.
- HdO: Handbuch der Orientalistik.
- HED: Hittite Etymological Dictionary.
- HW: Friedrich J., Hethitisches Wörterbuch. Kurzgefasste kritische Sammlung der Deutungen hethitischer Wörter. 1.-4. Lieferung, Heidelberg, 1952-1954.
- HHw: Tischler J.. Hethitisches Handwörterbuch. Innsbruck, 2001.
- HED: Puhvel, J., Hittite Etymological Dictionary, Berlin: de Gruyter, 1984vd.
- HZL: Rüster C. ve Neu E., Hethitisches Zeichenlexikon. Inventar und Interpretation der Keilschriftzeichen aus den Bogazköy-Texten, Wiesbaden, 1989.
- JNES: Journal of Near Eastern Studies - Chicago 1842ff.
- KBo: Keilschrifttexte aus Boghazköi, Leipzig: Hinrich, 1916-1923; Berlin: Gerb.Mann, 1954vd.
- KUB: Keilschrifturkunden aus Boghazköi, Berlin: Akademie, 1921-1990.
- OLZ: Orientalistische Literaturzeitung - Leipzig/Berlin 1898ff.
- RHA: Revue hittite et asianique - Paris 1930-1978.

RIA: Reallexikon der Assyriologie (und Vorderasiatischen Archäologie) - Berlin 1928ff.

StBoT: Studien zu den Boğazköy-Texten.

TH: Texte der Hethiter.

VBoT: Verstreute Boghazköi-Texte, hrsg. von A. Götze - Marburg 1930.

WO: Die Welt des Orients - Göttingen 1947ff.